

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Інститут гуманітарних і соціальних наук

Кафедра соціології та соціальної роботи

АНАСТАСІЯ БРАТУН

**ЛГБТ-ВІЙСЬКОВІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ,
ДИСКРИМІНАЦІЯ І РЕСУРСИ ПІДТРИМКИ**

**LGBT MILITARY PERSONNEL IN WARTIME: SOCIAL CHALLENGES,
DISCRIMINATION AND SUPPORT RESOURCES**

Бакалаврська кваліфікаційна робота за освітньою програмою «Соціологія»
за спеціальністю 054 – Соціологія

Науковий керівник:

док. філософії, асистентка Романа МИШОК

Львів-2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ПІДХІД ДОВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЛГБТ-ВІЙСЬКОВИХ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
1.1. Аналіз проблем ЛГБТ-військових у контексті соціогуманітарних наук	9
1.2. Сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність у військовому середовищі: соціологічний аналіз.....	19
1.3. Соціальні виклики і дискримінація ЛГБТ-військових в Україні у контексті війни.....	23
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБРАЗУ ТА СТАНОВИЩА ЛГБТ-ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ	30
2.1. Вторинний аналіз даних досліджень, пов’язаних з вивченням становища ЛГБТ-військових в Україні.....	30
2.2. Опис, аналіз та інтерпретація даних авторського дослідження на тему «ЛГБТ-військові в умовах війни: соціальні виклики, дискримінація і ресурси підтримки»	34
Висновок до розділу 2	54
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Практична актуальність

Сьогодні питання щодо ЛГБТ-спільноти стоїть дуже гостро, особливо в реаліях сучасної російсько-української війни. Люди нетрадиційної орієнтації завжди існували, проте ця тема особливо часто обговорюється зараз. Тема характеризується актуальністю й через її часте підняття та необхідність регуляції багатьох її аспектів і найбільш відомий з них є дискримінація ЛГБТ-людей, що найчастіше проявляється такими речами як: насильство фізичне і психологічне, цькування, інтернет-булінг, дискримінації на робочому місці та інше.

Варто зазначити тенденцію у суспільстві, у покращенні ставлення до ЛГБТ-спільноти. У порівнянні з минулими роками, можна впевнено сказати, що українське населення стає толерантнішим, де здебільшого у людей досить нейтральне ставлення до ЛГБТ. Та й загалом в українському суспільстві помічається чітка тенденція на поширення толерантності до ЛГБТ-людей, зокрема, покращення ставлення до геїв, особливо в українській армії.

В контексті актуальності можна згадати також нещодавній законопроект №9103 про цивільні партнерства, який, на жаль, не було затверджено. Ця ініціатива, якби була підтримана і узаконена, була б дуже корисна через низку причин. Якби уряд затвердив цей законопроект, то гей-пари на фронті змогли би вказати у документах себе як цивільне партнерство легально, отримавши всі необхідні пільги. Наприклад, вони змогли б отримувати новини про статус свого партнера, який пропав безвісти і остаточно дізнатися чи він в полоні чи загиблий, змогли б відвідувати палату пораненого і приймати необхідні рішення щодо їхнього подальшого лікування поки той в реанімації або/і без свідомості, отримання майна свого загиблого партнера, право опізнати тіло загиблого з подальшим отриманням для можливості розпоряджатися рішеннями щодо похорону та інше. Проте, сьогодні нічого з цього не є доступним і буде можливим тільки в майбутньому, при

повторній спробі підняти увагу до законопроекту для його подальшого затвердження.

Також законопроект №5488 Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації, був би досить корисним через те, що в ньому більш детально викладається, що саме вважається злочином на ґрунті ненависті до ЛГБТ, закриваючи пробіли у наявному законодавстві. Останнє оновлення щодо його опрацювання, це те що законопроект зараз очікує розгляду.

Теоретична актуальність

ЛГБТ-спільнота як об'єкт аналізу може досліджуватися у багатьох соціогуманітарних науках. Психологія розглядає ідентичність у теоріях та роботах З. Фрейда, який заклав основи для розуміння сексуальності та її розвитку та Е. Фрома, який досліджував людські потреби в приналежності до групи яка схожа до неї за її індивідуальністю. У соціології, ідентичність буде розглядатися через символічний інтеракціонізм Дж. Г. Міда, І.Гофмана, феноменологію А. Шюца, когнітивний підхід Дж. Тернера та квір-теорію Терези де Лауретіс. У праві не можна чітко виділити конкретних осіб, які вивчали ЛГБТ-військових в українській армії. Тут потрібно відзначити ініціативу народної депутатки Інни Совсун, яка запропонувала законопроект №9103 про цивільні партнерства як альтернативу шлюбу для всіх пар.

Варто також згадати, що в Україні існують різні організації, об'єднання та люди, які або дотично, або повністю досліджують ЛГБТ-тематику, а також які просувають обізнаність щодо ЛГБТ-спільноти та ЛГБТ-військових, як от «Наш світ», «Посол Содому в Україні», «КиївПрайд», «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права», «Інсайт» та інші.

Мета бакалаврської роботи: дослідження становища ЛГБТ-військових в сучасних умовах російсько-української війни.

Об'єкт (за носієм проблеми) – представники ЛГБТ-спільноти серед військовослужбовців України.

Об'єкт (за проблемною ситуацією) – проблеми, з якими стикаються військовослужбовці представники ЛГБТ-спільноти.

Предмет бакалаврської роботи – соціальне становище ЛГБТ-військовослужбовців в Україні в контексті соціальних викликів та доступних ресурсів підтримки в умовах війни.

Завданнями бакалаврської роботи є:

- дослідити як соціогуманітарні науки розглядають проблеми ЛГБТ-військових;
- визначити соціологічну перспективу дослідження проблематики ЛГБТ-військових;
- виділити соціальні виклики, які постають перед ЛГБТ-військовими в реаліях російсько-української війни;
- проаналізувати наявні соціологічні дослідження та дані щодо тематики ЛГБТ-військових в умовах російсько-української війни;
- на підставі сформульованих теоретичних засад створити авторську програму соціологічного дослідження, спрямованого на аналіз соціальних проблем, з якими стикаються ЛГБТ військові в Збройних силах України.
- здійснити опис, аналіз та інтерпретацію отриманої в ході емпіричного дослідження інформації;
- на основі отриманих теоретичних положень та емпіричних даних сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо трансформації суспільного образу ЛГБТ-військових в Україні – зокрема, у напрямі подолання дискримінації, зменшення соціальної стигматизації та посилення визнання їхнього внеску в оборону держави.

Теоретико-методологічні засади дослідження

У цьому дослідженні використано парадигму символічного інтеракціонізму, оскільки вона дає змогу проаналізувати, як у контексті війни соціально конструюється образ ЛГБТ-військових через щоденні взаємодії, публічні дискурси та символічні маркери. Цей підхід дозволяє виявити, як уявлення про ЛГБТ-осіб у війську формуються в результаті міжособистісної комунікації, медійного відображення та реакцій з боку суспільства й інституцій, а також як ці уявлення впливають на досвід дискримінації або підтримки з боку побратимів, командування та громадськості. Такий аналітичний ракурс є особливо актуальним для розуміння соціальних викликів, з якими стикаються ЛГБТ-військові, а також для пошуку ефективних механізмів подолання стигматизації та посилення інклюзивності у воєнному та поствоєнному суспільстві.

Методи. У ході дослідження було застосовано як загальнонаукові, так і специфічні соціологічні методи. За допомогою методів *аналізу* й *синтезу* було осмислено теоретичні засади теми та узагальнено емпіричні дані; *індукція* й *дедукція* дозволили сформулювати та перевірити гіпотези; *абстрагування* й *узагальнення* – виокремити ключові поняття та закономірності; а методи *порівняння*, *класифікації* та *опису* – систематизувати форми дискримінації, типи підтримки та особливості досвіду ЛГБТ-військових. Специфічним соціологічним методом, що був використаний у дослідженні, став *тематичний аналіз інтерв'ю* з ЛГБТ-військовими, завдяки якому було виявлено основні смисли, пов'язані з переживанням дискримінації, стратегіями камінг-ауту, доступністю ресурсів підтримки та способами адаптації в умовах військової служби.

Практичне значення результатів дослідження полягає у висвітленні соціального становища ЛГБТ-військовослужбовців як малодослідженої, але важливої групи українського суспільства. Упродовж тривалого часу ця категорія залишалася «невидимою» як для суспільства загалом, так і для соціальних наук

зокрема. Лише нещодавно на медіарівні почала з'являтися інформація про участь представників ЛГБТ-спільноти в обороні України — через інтерв'ю, документальні ініціативи та громадські кампанії підтримки. Проведене дослідження може стати джерелом емпіричної та аналітичної інформації як для самих військових, так і для командирів підрозділів, допомагаючи краще зрозуміти специфіку соціальних викликів, з якими стикаються ЛГБТ-військові.

Результати роботи також можуть бути корисними для представників органів влади, зокрема законотворців, які працюють над удосконаленням правового регулювання у сфері рівності, інклюзії та підтримки ЛГБТ-осіб. У контексті вже наявних ініціатив, таких як законопроекти про цивільні партнерства, дослідження підкреслює актуальність розширення нормативної бази з урахуванням потреб ЛГБТ-військових, що сприятиме посиленню соціальної справедливості, згуртованості армії та загального зміцнення прав людини в умовах воєнного часу.

Наукова новизна дослідження полягає у системному аналізі соціального становища ЛГБТ-військовослужбовців в умовах повномасштабної війни в Україні, що до сьогодні залишається недостатньо вивченою темою у соціологічному дискурсі. У роботі вперше здійснено спробу інтегрувати розрізнені джерела, медійні матеріали, громадські ініціативи та попередні наукові напрацювання у цілісне дослідження, яке розглядає ЛГБТ-військових як специфічну соціальну групу з унікальними викликами та потребами..

Апробація роботи

Братун, А. (2022). Камінг-аут в Україні: поширення явища та громадська думка. 80 студентська науково-технічна конференція: збірник тез доповідей студентів кафедри соціології та соціальної роботи. НУЛП. (с. 7-8)

Братун, А. (2023). Сучасність трансгендерної людини в Україні. 81 студентська науково-технічна конференція: збірник тез доповідей студентів кафедри соціології та соціальної роботи. НУЛП. (с. 8-9)

Братун, А. (2024). Ставлення українців до військових представників ЛГБТ-спільноти. 82 студентська науково-технічна конференція: збірник тез доповідей студентів кафедри соціології та соціальної роботи. НУЛП. (с. 9-10)

Структура роботи

Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку джерел та використаної літератури (33 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1. СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ПІДХІД ДОВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЛГБТ-ВІЙСЬКОВИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Аналіз проблем ЛГБТ-військових у контексті соціогуманітарних наук

ЛГБТ-тематика у своїй основі є проблемою складною та багатогранною, яку можливо вивчати у контексті різноманітних наук. Кожна з них матиме свій підхід і свій спосіб дослідити проблематику. Психологія може розглядати тему ЛГБТ-спільноти з точки зору її теорій та як на практиці можуть проявлятися травми і як з ними дати ради. Для права буде найбільш актуальною тема прийняття та регуляції тих чи інших законів та інших нормативно правових документів. У соціології тема ЛГБТ-спільноти буде вивчатися за допомогою її теорій і опитувань громадян щодо їхніх поглядів. Зупинимось трішки детальніше на специфіці кожної з цих наук.

У психологічному вимірі ЛГБТ-спільнота розглядається як об'єкт дослідження як у теоретичному, так і в практичному аспектах. У теоретичному аспекті аналіз здійснюється крізь призму сучасних психологічних теорій і концепцій, які пояснюють формування ідентичності, переживання стигми, дискримінації та вплив соціального оточення на психічне здоров'я представників ЛГБТ. Практичний аспект передбачає фокус на конкретних потребах цієї групи в психологічній допомозі: визначення ключових проблем, на які має бути спрямована підтримка, оцінка доступності кваліфікованих фахівців, а також вивчення джерел, через які особи ЛГБТ можуть отримати необхідну психологічну консультацію та підтримку.

Звертаючись до класиків психологічної науки задля пояснення питання формування ідентичності, то З. Фрейд пов'язував це з процесом ідентифікації та Едіповим комплексом. За його визначенням, ідентифікація – це перший прояв емоційного зв'язку з іншою особою. Едіпів комплекс це наприклад хлопчик, він прагне бути схожим на свого батька, ідеалізує його і намагається наслідувати від якихось побутових речей аж до поведінки. Син ідентифікує себе з батьком,

відчуваючи та намагаючись посилити цей зв'язок. Водночас дитина ідентифікує себе і з матір'ю.

На основі цього, Фрейд виділив два види ідентифікації. Першим є захисна ідентифікація, яка з'являється у відповідь на страх покарання за бажання та потяги. І другим є розвиваюча ідентифікація, яка виникає несвідомо та проявляється у вигляді ототожнення себе з людиною, любов якої не хочеться втратити.

Фрейд вважав, що дії, спрямовані на ідентифікацію, містять елементи як позитивного сприйняття того, що викликає емоційний відгук, так і захисного уподібнення тому, що лякає. Фрейд наголошував на суто емоційному характері такого явища як ідентифікації, так як це є початковою формою емоційного зв'язку з об'єктом, шляхом регресії (який може замінити лібідозний об'єктний зв'язок), виникає при поміченні подібних рис з особою, яка не є об'єктом сексуальних первинних потягів.

Відповідно, коли через цю теорію ми розглядатимемо ЛГБТ-військових, можна зробити кілька висновків. Перше, за цим підходом, ЛГБТ-військовий може розглядати свою сексуальну орієнтацію як щось заборонене, недозволене, а саме щось за що його/її можуть покарати. Тому, людина може приховувати свою орієнтацію аби не бути покараним і не втратити все, що було здобуто під час служби (Жилін, 2020, 63-71).

Еріх Фромм, розмірковуючи про раціональне, інструментальне мислення, зауважує, що воно призводить до заміни думки «хто я є? » на «що я маю?». Це створює так звану «ринкову особистість».

Для такої особистості самоствердження власного «Я» відбувається через досягнення цілей та фактом володіння певних предметів (як вартісні товари, предмети розкоші). Коли індивід живе за таким принципом, він зосереджується на накопиченні своїх ресурсів. У цьому випадку ідентичність людини формується

через ототожнення себе з тим, що вона здобула: майном, коштами, нерухомістю, інформацією, знаннями, набутими якостями.

Проте Фромм вважає, що крім тіла, майна, знань і навичок, наше «Я» потребує стрижня, щось, що пов'язувало б нас зі світом. Це інший, екзистенційний статус буття, що не сфокусований на цілях раціональності (накопиченні ресурсів). У цьому стані людина відчуває щастя від продуктивного використання своїх здібностей і єдності з усім світом, а також здатна радіти своєму життю.

Відповідно, коли ми будемо вивчати ЛГБТ-військових за Фроммом, тут буде вивчатися як особистість ЛГБТ-військового живе зі своїми двома Я (ринкова особистість і його потребою мати щось більше ніж щось матеріальне), наприклад його бажанням зберегти свою посаду за рахунок замовчування факту своєї орієнтації або зробити камінг-аут, метафорично звільняючи себе перед потребою відмовлятися від своєї ідентичності та орієнтації (Скринник, 2011, с. 13-17).

В українському суспільстві ЛГБТ-спільнота сприймається досить незвичною групою. Громадяни України з часом звикають та намагаються зрозуміти і прийняти ЛГБТ-людей.

На жаль, часто ЛГБТ-спільнота, особливо військові, які належать до цієї спільноти, часто стикаються із стигматизацією, що також є предметом для дослідження у психології. За своїм визначенням, стигматизація – це процес, за яким група людей може виноситися за межі суспільства, як група маргіналізована, тобто менш вартісна, ніж стандартні представники суспільства. Стигмою тут можуть бути підкреслені якісь погляди, які не є підкріплені реальними фактами. Тобто, стигма завжди є емоційно-забарвленою і не має під собою ніяких фактів, які би підтверджували, що та чи інша стигма є правдивою чи ні.

Стигматизації у своєму розвитку проходить кілька етапів:

- Першим етапом, виступає відділення людини або групи людей, яка не підходить під стандарти звичайної середньостатистичної людини, яка належить до певного суспільства чи групи.

- Другим етапом є надання тій людині чи групі людей негативних якостей, які очорнюють її репутацію, очорнюють її статус.

- Третім етапом є виділення тієї людини, групи людей в категорію окрему від суспільства, а саме та, яка протистоїть загальній масі людей.

- Четвертий етап - це подальше приниження, зниження статусу цієї людини чи групи осіб до їх маргіналізації.

Як результат, пройшовши через усі ці етапи, відокремлена людина стає негідною звання учасника суспільства або групи людей.

Стигматизована меншина формується на кількох умовах. Перша умова - це група не є чисельна. Наступна умова – наявність певних характеристик, які не приймаються з тих чи інших причин основною групою чи основним населенням. І останнє, третє, це те, що більша частина людей відмежувалася від стигматизованої групи і не приймає або погано сприймає людей маргіналізованих. Самі ж стигматизовані люди дуже часто відчужуються і стають по суті безправними людьми. Тобто вони не мають ніяких прав або мають їх меншу кількість, ніж звичайне населення.

Також варто відзначити, що страх по відношенню до стигматизованої групи, може перейти у відверту агресію та насильство. Існує таке явище як самостигматизація=дщ, яке визначається тим, що особистість розуміє свою інакшість та відокремленість від основної маси людей. Тобто людина після певного ряду думок починає розуміти, через що вона не є прийнята своїм оточенням, через що її відкидають і, відповідно, вона розуміє, що вона не є частиною основної групи людей, а є частиною групи стигматизованої.

Також, наприклад, є групи людей, які стигматизуються тільки зовні, але не стигматизують себе самі. І, наприклад, це є представники якихось певних сексуальних меншин. Тобто, люди розуміють, що вони не є частиною основної групи, але в той же час вони не сприймають себе як маргіналів, які мусять уникати основну групу і навпаки, активно беруть участь у різних подіях основної частини суспільства.

А в контексті нашого дослідження, підкреслення стигматизації вважається доречним, так як ЛГБТ-людей, особливо людей з військовим минулим, військовим теперішнім, можуть стигматизувати та відокремити від основної групи, виключно через факт того, що вони нестандартної сексуальної орієнтації.

На жаль, це досі є абсолютно реальними випадками, оскільки у військовому середовищі часто практикується токсична маскуліність і, відповідно, бачення людини, яка є нестандартної сексуальної орієнтації, вважається недостатньо маскуліною, і це забирає в неї відчуття «чоловічності» та «мужності», яке часто приписується військовим.

Основна переважаюча група може відокремити солдатів з меншин виключно за ознакою їхньої орієнтації, не бачачи в них серйозних побратимів, які на щось здатні та на щось спроможні. Такий погляд на речі цілком імовірно може призвести до ще однієї серйозної соціальної проблеми, яка має психологічні наслідки – булінгу.

Цькування нерідко може залишитися виключно на словах у вигляді образ, або може перерости і до повноцінного побиття (Гусєв, 2020, 16-20).

Багато військових повертаються зі своєї служби інакшими. Це видно по їхній поведінці, їхніх звичках. Іноді, частина повертається травмована подіями пережитими на фронті. На сьогоднішній день, є багато переживань щодо ветеранів та їх емоційно-психологічного здоров'я. Існує навіть міф/упередження, що всі ветерани після бойових дій отримують ПТСР. Проте, не всі отримують

посттравматичний синдром після пережитих воєнних подій, а навіть ті люди, які отримали травму, відновлюються після 6-7 місяців (за рахунок відпочинку, хорошої підтримки, психологічної допомоги, якщо така надавалася і отримувалася). Також, рідні та друзі можуть часто робити помилку у вигляді примусової терапії, коли вони змушують свою близьку людину піти на лікування, але попри всі найкращі бажання, це не є виходом, так як той ветеран/ветеранка можуть взагалі не мати ніякого бажання проходити психологічну терапію. Не варто і недооцінювати травму. Люди можуть заперечувати емоційну травму, спираючись на тезу що це просто емоції і все мине саме по собі, але не все так просто. Це не було і не є щось короткочасне. Попри всю емоційність, розум людини буде перебувати в стані виживання. Відповідно, мозок пристосувався до того щоб бути напоготові у будь-який момент, ще не вийшовши зі стану постійного стресу.

ПТСР розвивається або не розвивається у залежності від 3 факторів:

1- ким людина була до травми (де працювала, яка підтримка в неї була, чи переживала якісь травми до цього часу);

2- яка саме травма була пережита (наскільки вона була «великою», чи це була перша травма, чи їх було кілька);

3- як зустрінуть людину з травматичним досвідом рідні, друзі, знайомі чи навіть люди у публічному просторі (як кав'ярня, ЦНАП та інше).

Існує міф про агресивність людей з ПТСР, що вони неадекватно ведуть себе на людях. Проте, це не так, ба навіть варто зазначити що людини з ПТСР ви скоріш за все не будете часто бачити, так як вони можуть уникати шуму, можуть закриватися в собі.

Якщо ветеран поводиться агресивно чи надто емоційно, то це означає що він/вона пережили ситуацію на яку він дуже сильно зреагував. А також, ветерани мають дещо більше почуття справедливості, відповідно вони будуть звертати увагу на деякі речі більше ніж зазвичай та реагувати у такому ж стилі. Варто зазначити,

що надмірна емоційність може бути спричинена тим, що людина просто не відчуває себе безпечно.

Це особливо важливо у контексті проблеми ЛГБТ-військових. А саме, це може бути проблема травми переплетена з їх військовим досвідом і дискримінацією за ознакою їх орієнтації з боку оточення (Військові ЛГБТ+, 2025).

На сьогоднішній день, люди все частіше і частіше шукають допомоги у психотерапевтів, через що з'являється попит на спеціалістів, які сприймуть їх та допоможуть без осуду. Тому, наприклад, на сайті платформи з психологічної допомоги Pleso, можна одразу вибрати собі психолога, який буде обговорювати саме теми дотичні до ЛГБТ (*ЛГБТ-френдлі терапевти*, б. д.).

Психологи в Україні зараз пропонують психологічну допомогу людям з ЛГБТ-спільноти які перебувають чи перебували на фронті. Наприклад, об'єднання «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права» пропонує у себе на сайті послугу, яка дозволяє отримати психологічну консультацію після заповнення заяви. Також, об'єднання дає можливість долучитися до різних спільнот як і в пошуках підтримки, так і просто для спілкування з такими як ти (*Про нас*, б. д.).

Схожу за характером ініціативу пропонує організація Інсайт. Серед перелічених послуг, які є запропоновані на сайті є такі як:

- Групова терапія.
- Групи підтримки.
- Індивідуальна консультація.
- Сімейна терапія.
- Сесії для пар.

Психологічну допомогу можна отримати подавши заявку через Google Форму. Сесію можуть проводитися як і в онлайн, так і в офлайн форматі (*Психологічна допомога*, б. д.).

Також на сайті була вказана наявність лекцій та семінарів. Були вказані навчальні програми та навчальних модулів для психологів, психотерапевтів, соціальних працівників та інших професій, які будуть працювати з людьми з ЛГБТ-спільноти. І це все було організовано Інсайт, маючи на меті розвинути доступну психологічну допомогу для ЛГБТ-спільноти (*Психологічна підтримка*, б. д.).

У правовій площині дослідження ґрунтується на аналізі чинного законодавства, що стосується прав та свобод ЛГБТ-осіб, а також на вивченні законодавчих ініціатив, зокрема тих, які перебувають на стадії розгляду або потенційно можуть бути реалізовані у майбутньому. Законопроєкти, які будуть описані, потенційно допоможуть багатьом ЛГБТ-людям за рахунок спрямування на вирішення давно існуючих проблем.

У правому полі, ми можемо спостерігати значні зміни та події. Це тим більше стосується нових законопроєктів які були запропоновані для розгляду, а саме законопроєкт №9103 та законопроєкт №5488.

Законопроєкт №9103 – це законопроєкт про цивільні партнерства, зареєстрований 14 березня 2023 року. Він пропонує реєстрацію пари (і гетеросексуальної і гомосексуальної) як цивільне партнерство. За цим законопроєктом, пара після реєстрації отримує статус члена сім'ї першого ступеня споріднення. Зазначається, що така ініціатива є особливо корисною і потрібною на сьогоднішній день, оскільки вона стосується як і ЛГБТ-пар, так і звичайних пар, які через війну не завжди можуть офіційно оформити свій шлюб (Сітнікова & Булавін, 2024).

Цивільне партнерство має бути запровадження у контексті того, що Україна планує вступити в Європейський Союз і за вимогами останнього, ми маємо на законодавчому рівні визнати ЛГБТ-пари легальними. Тобто, це означає запровадження законодавства, яке або дозволяє одностатевим парам офіційно одружитися, або мати можливість надати альтернативу шлюбу, таку як цивільне

партнерство. Запровадження такого законопроекту, особливо в такий важкий час як зараз, є особливо важливо. Багато людей з ЛГБТ-спільноти зараз служать у війську, тому їм найбільше з усіх важливо мати змогу офіційно зареєструвати себе і свого партнера, наприклад, для можливості передачі майна (Манжула, 2024, с. 27-31).

Однак законопроект щодо цивільних партнерств не отримав необхідної підтримки, у зв'язку з чим його розгляд було відкладено. Наразі залишається лише очікувати на можливість повторного внесення цього питання до порядку денного з метою його подальшого ухвалення.

Інший важливий законопроект – це законопроект №5488 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації». За ним, до Кримінального кодексу мають бути надані певні зміни, а саме розширення спектру злочинів, які будуть вважатися злочином на підставі ненависті до ЛГБТ-спільноти. Також цей законопроект може бути одним із кроків до вступу в ЄС, оскільки він звертає додаткову увагу на проблему дискримінації секс-меншин (*Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації, б. д.*).

Законопроект пропонує додання обтяжуючих обставин за правопорушення на ґрунті нетерпимості, захищаючи ЛГБТ-людей. Ухвалення надасть додатковий захист, адже наразі злочини вчинені на ґрунті ненависті класифікуються як хуліганство і подальшого покарання не виносять (*Адвокація законопроекту 5488, 2024*).

У контексті аналізу чинного законодавства доцільно звернути увагу на Закон України «Про затвердження Переліку психічних захворювань (розладів), які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці і за наявності яких допуск до державної таємниці громадянинові не надається» (2002). Зміст цього нормативно-правового акта свідчить про те, що наявність окремих психічних розладів може

бути підставою для обмеження доступу громадян до інформації з обмеженим доступом. Таким чином, держава визначає перелік станів, що розглядаються як потенційна загроза для збереження державної таємниці, і регламентує відповідні обмеження з метою національної безпеки.

За написаним переліком вказаних захворювань, є пункт про поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями і фізичними чинниками. І згідно з Шифром за Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (десятий перегляд) F55 і його підпунктом F55,5 не можуть допускатися до зберігання державної таємниці люди, які використовують стероїди або гормони. Однією з груп, яка використовує гормони, є трансгендерні особи. Тобто, якщо людина проходить курс стероїдів або гормонів (залежно від її переходу), то згідно Закону вона не може брати участь у зберіганні державної таємниці. Таким чином, у разі, якщо трансгендерна особа виявить бажання долучитися до проекту, що пов'язаний з інформацією, що становить державну таємницю, вона може зіткнутися з обмеженнями щодо участі. Це створює потенційні передумови для дискримінації трансгендерних людей на підставі медичних або психіатричних висновків, навіть у разі відсутності об'єктивної загрози національній безпеці (*(F50-f59) поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними факторами, б. д.*).

Також, варто відзначити, що такі організації як «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права» та Інсайт, можуть надати правову консультацію для ЛГБТ-військових та їх сімей. Тобто, за потреби, будь-хто з військових з ЛГБТ-спільноти буде потребувати консультації (наприклад як він чи вона можуть переписати свій заповіт на свого партнера), то вони завжди зможуть звернутися до обох організацій. (*Про нас, б. д.*) (*Юридична допомога, б. д.*)

Можна побачити, що кожна з розібраних наук зробила свій вклад у вивченні ЛГБТ-спільноти, включно з ЛГБТ-військовими. У правовому полі, є проблеми у

вигляді відсутності можливості одностатевим парам одружитися або укласти цивільне партнерство, недостатній опис злочину на ґрунті ненависті, але за рахунок різних закопроєктів, які пробують запровадити, ситуація буде покращуватися. У психології військові з ЛГБТ-спільноти також активно вивчаються, що включає в себе розбір проблеми у теоретичному ракурсі (у теоріях Фрейда та Фромма) і в практичному вимірі (психоемоційний стан ЛГБТ-військових, а також де і від кого вони зможуть отримати потрібну терапію та пройти консультацію).

1.2. Сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність у військовому середовищі: соціологічний аналіз

У цьому підрозділі буде проведено соціологічний аналіз концептів сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності у військовому середовищі з огляду на різні теоретичні парадигми. Розглядається, як різні соціологічні підходи трактують формування, самоусвідомлення та прояви цих аспектів ідентичності серед військовослужбовців. Це дозволяє краще зрозуміти, як соціальні, культурні та індивідуальні фактори впливають на сприйняття та інтерпретацію сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності в контексті армійського життя.

Теорії, які будуть розписані в цьому підрозділі, були вибрані за рахунок їх обширного пояснення проблематики нашого дослідження. Квір-теорія була вибрана за рахунок її вивчення сексуальної ідентичності. Когнітивний підхід розглядає проблему самоідентифікації. Феноменологія у свою чергу вивчає соціальну реальність з багатьма сенсами, наділені різним речам. Конструктивістський підхід буде розглядати реальність людини, яка складається з досвіду, знань та навичок, за рахунок чого реальність кожного індивіда буде різнитися одна від іншою. Символічний інтеракціонізм був вибраний за рахунок його вивчення ідентифікації, зображення якої залежить від соціуму, яке має певні очікування щодо виконання людиною приписаних їй ролей.

Квір-теорія Терези де Лауреті вивчає сексуальну ідентичність. За цією теорією, варіацій індивідуальностей в сексуальному житті є більше ніж в репродуктивному. Теорія відкидає давно прийнятий стандарт гетеросексуальності та ставить його під сумнів. В ракурсі квір-теорії, межі між гетеросексуальністю та гомосексуальністю не є надто жорсткими, так як ті ж межі є продуктом стереотипізації в суспільстві. Тут сексуальна ідентичність постає продуктом соціальних уявлень, які або визначають, або знищують ці ідентичності (Суковата, 2011).

За когнітивним підходом, який включає в себе елементи теорії соціальної ідентичності, когнітивного дисбалансу, когнітивного балансу, соціальної ідентичності, соціального порівняння та самокатегоризації, остання є основою соціальної ідентичності людини. Тобто це про те, як людина категоризує себе та порівнює, формуючи свою соціальну ідентичність: до якої групи людина належить, з якою групою вона себе асоціює або в яку хоче потрапити.

Ідентичність тут виступає як соціальна категорія та результат процесу ідентифікації. У першому випадку, ідентичність це частина багатьох соціальних категорій, яка обирається залежно від соціального контексту. У другому, це результат рефлексії, за якою людина ідентифікує себе певним чином і визначає себе як члена однієї або іншої групи.

За когнітивним підходом, відповідно, ми можемо сказати, що ЛГБТ-військовий буде самоідентифікувати себе до кількох груп одразу. Перша - це ЛГБТ-група, до якої він буде належати у зв'язку з своєю орієнтації, наприклад, гей, лесб'янка, трансгендер, бісексуал та інше.

Інша група, з якої він буде себе асоціювати, це – група військових, оскільки людина працює на військовій службі і відповідно до своєї професії, вона буде належати до групи військовослужбовців.

Проте у людини може виникнути внутрішній конфлікт через специфіку її ситуації. Військове середовище, зокрема в сучасному українському суспільстві,

традиційно не відзначається високим рівнем толерантності, тому перед особою постає складний вибір: або приховувати свою сексуальну орієнтацію від побратимів, або зробити камінг-аут, що може призвести до ризику дискримінації, цькування та образ з боку інших військовослужбовців. Існує навіть ймовірність, що відкритість у цьому питанні може стати підставою для звільнення зі служби (Матузкова & Безпалова, 2020, с. 43-50).

В контексті феноменологічного підходу А. Шюц відокремлює природну реальність від соціальної. Соціальна реальність відрізняється тим, що вона завжди містить сенси, які актори створюють у соціальних взаємодіях. Тобто, наша реальність складається із цих сенсів, створених нами самими. І та ж реальність у кожного актора є суб'єктивною і від людини до людини вона буде відрізнятися. Тобто кожна людина буде дивитися на іншу по-різному і, напевно вона зрозуміє ту реальність, яку бачить інша людина і навпаки, інша особа не буде розуміти реальності свого співбесідника.

Отже, під час дослідження феноменології ЛГБТ-військових ми зосередимося на різноманітних суб'єктивних реаліях, які вони переживають. Першою, наприклад, можемо взяти реальність ЛГБТ-військового, для якого його орієнтація є абсолютно нормальною і ніяк не заважає бути йому військовим і служити Україні.

Водночас, якщо поглянути на ситуацію з позиції інших людей, картина може бути зовсім іншою. Це може бути, наприклад, побратим, якому байдуже до сексуальної орієнтації – для нього не має значення, чи його знайомий є геєм. Або ж командир, якому орієнтація одного з підлеглих здається неприйнятною і викликає негативне ставлення, адже він вважає, що бути геєм є чимось неприродним. Крім того, розглянемо точку зору цивільної особи, яка навіть не знає про сексуальну орієнтацію військовослужбовця і сприймає його просто як ще одного захисника країни, що виконує свої обов'язки (Кебуладзе, 2015, с. 146-156).

За конструктивістським підходом П. Бермана і Т. Лукмана, реальність формується як система наших знань — те, що ми вже знаємо і чим володіємо. Іншими словами, наша реальність, яка складається з досвіду, спогадів і навичок, не є універсальною: наприклад, світосприйняття людини з Італії може суттєво відрізнятися від того, як реальність бачить людина з Польщі.

Інший приклад, це коли є щось, що може існувати для міської людини, то це не буде існувати для когось, хто із села, так як їхні знання і те, що вони пережили, сформувалося одну реальність, в якій вони жили. Відповідно мої спогади, мої реальність, сформували мій світ.

І рівно так само тут буде при вивченні ЛГБТ-військових. Тобто, оточення буде, бачити або просто солдата, або ЛГБТ-людину, або і одне, і друге, в залежності від їхніх поглядів, як вони були виховані. І рівно так само ЛГБТ-військові будуть по-різному бачити характеристики тої людини, яку вони бачать перед собою.

В той час, як людина з ЛГБТ-спільноти буде мати ту реальність, з якою в неї склалося життя, а саме у якій вона вже прийняла свою ідентичність, вона вже знає себе як бісексуала, гея чи лесб'янку.

Але в той же ж час, наприклад, її нетрадиційна сексуальна орієнтація, може збити з пантелику його побратимів, може бути новиною для командира, або навіть здивувати звичайних перехожих, які до прикладу могли побачити шеврон у вигляді ЛГБТ-прапору (Огорокова, 2018, с. 208-211).

У теорії символічного інтеракціонізму кожна роль має під собою якусь певну ідентичність, яка відповідає очікуванням суспільства. У своїй теорії Дж. Мід розрізняє кілька видів ідентичностей. Першою є неусвідомлена ідентифікація – ми називаємо певну сукупність очікувань, яку людина бачить та отримує від свого оточення і від свого суспільства, наприклад очікування від ролі сестри. А другою ідентичністю є усвідомлена, тобто ця ідентичність - це є результат процесу

рефлексії над собою, над своєю особистістю, над своєю роллю та як індивід вважає за краще виконувати її.

Також, в тій же ж теорії, Ервін Гофман виділяв декілька видів ідентифікації, які підкреслюють та відображають специфічну індивідуальність людини. Першим видом ідентифікації є соціальна, та яка відображає різні атрибути, притаманні до тої чи іншої до тої чи іншої групи. Наступною в черзі є особистісна ідентифікація, яка є набором індивідуальних ознак у часі і просторі, під назвою «фізичне-я». І остання, третя - це є «я ідентифікація», яка уже є певним суб'єктивним сприйняттям своєї особистої ситуації та особистого досвіду.

Тобто, на основі цього можна сказати, що досвід та різні очікування від соціуму формують нашу індивідуальність та наші очікування до нашої соціальної ролі. І у відповідності до цього і ми формуємо себе рівно так само, як соціум формує нас.

Відповідно до цієї парадигми, ми можемо зробити такий висновок щодо ЛГБТ військових. Зараз ці меншини будуть себе бачити як маргіналізована група, яка ще й досі є стигматизованою від загального суспільства, виключно через їхню нетрадиційну сексуальну орієнтацію.

Проте, якщо самі люди, тобто ЛГБТ-персони будуть піднімати тему важливості їхньої репрезентації, висвітлення реалій їхнього життя, важливості їхнього життя, то вони рівно так само зможуть змінити ставлення і думку оточення щодо їхньої ідентичності та ролі в українському суспільстві, поступово долаючи стигму, виходячи з тіні маргіналізованої групи (Орешета, 2015, с. 79-84).

1.3. Соціальні виклики і дискримінація ЛГБТ-військових в Україні у контексті війни

На жаль, на сьогоднішній день, багато людей, які є частиною ЛГБТ-спільноти, особливо військові, страждають від неприйняття їх соціумом.

Однією з найбільш поширених проблем є цькування. Особливо в інтернет просторі. Тобто, часто можна спостерігати таку річ: людина робить камінг-аут і у себе на сторінці вона бачить коментарі та повідомлення гомофобного характеру.

Легалізація шлюбу наразі неможлива, а законопроект про цивільні партнерства так і не затвердили. Тому, на даний момент, якщо хтось із партнерів загине на фронті, то їх партнер не зможе отримати жодних пільг, які доступні гетеросексуальним парам (наприклад, отримання тіла для поховання) (Макензі, 2024).

ЛГБТ-пари хочуть побачити законопроект 9103 (про цивільні партнерства) прийнятим та узаконеним. Це особливо потрібно в сучасних умовах російсько-української війни на сході. Парам важливо знати в якому госпіталі перебуває їх поранений партнер, вони мають бажання відвідати кохану людину, мати можливість бути з ними у реанімації та підтримати їх, а також знати загалом, що з ними трапилося, особливо у випадку якщо ті потрапили в полон або загинули. Проте, на сьогодні це неможливо, так як зараз за законом гей-пари не вважаються сім'єю, відповідно вони не мають багатьох прав, які б їм дозволяли бути ближче до їх партнера чи партнерки. А наразі, за законом, вони все ще вважаються один одному чужими людьми (Гончарук, 2023).

На жаль, ЛГБТ-пари не мають можливостей таких, які доступні гетеросексуальним парам. Перш за все, вони не можуть вказати один одного як найближчу людину при написанні контактної інформації, так як за законом вони по-суті чужі люди. А у відповідності до цих контактів, хтось із близьких рахується як екстрений номер, за яким будуть дзвонити у лікарні та швидкій, якщо щось станеться з людиною. Відповідно, геї навіть не зможуть провідати пораненого партнера у реанімації, так як вони не є сім'єю та не вважається шлюбним партнером, який зміг би відвідати палату (Аредова, 2022).

Певною надією для укладення шлюбу було оновлення в «Дії», де можна було прямо в додатку розписатися як шлюбна пара. Проте, як виявилось, ця послуга доступна тільки для гетеросексуальних пар. І навіть, коли одна гей-пара змогла зареєструватися, то приблизно через день вона отримала повідомлення що шлюб не зареєстровано і це був просто тимчасовий баг у системі (коли пара змогла підписатися як шлюбна пара у додатку) (*Геї в армії, одностатеві шлюби та толерантність: Інтерв'ю з ЛГБТ-активістом Віталієм Царюком, 2023, 00:50-03:02*).

На сьогодні існує окреме об'єднання, яке спрямоване саме на ЛГБТ-військових під назвою «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права». Ця ініціатива існує з 2018 року і з того часу допомагає геям військовим. Серед послуг, які можуть бути надані для людини, вказані такі речі як психологічна допомога, допомога з пошуком житла (від хабу до повноцінної квартири), юридична підтримка, надання сейф-боксів, медична допомога (на сайті вказані послуги сексолога та фізіотерапія). На це все одразу на сайті можна подати заяву щоб отримати необхідні речі.

Також, ця організація є частиною ЛГБТ-активізму. Серед цілей які є дотичними до їх діяльності виділяються такі: допомога людям на фронті, підтримка ветеранів та їх сімей, підвищення прийняття ЛГБТ-людей, просування законопроектів №5488 та про цивільні партнерства (*Про нас, б. д.*).

У звіті ЛГБТ-центру було сказано такі речі: ЛГБТ-військові не часто роблять камінг-аут, а якщо й роблять, то роблять це у безпечному середовищі, серед людей, з якими їм комфортно. Але, в більшій кількості випадків, геї приховують свою орієнтацію від побратимів.

Проте не завжди їм так щастить. Якщо їм не пощастило зі середовищем, яке виявилось не найбільш толерантним, то зазвичай це є а старші полки, а саме командири підрозділів. Тобто найчастіше це є ті люди, які негативно будуть відноситися до ЛГБТ-людей у своєму підрозділі.

Командування, якщо воно гомофобне, то воно може тиснути на ЛГБТ-військових, щоб вони тим чи іншим чином покинули військо. Тобто, це могли бути натиски на те, аби людина взагалі пішла з армії або розірвала свій контракт, командири могли посприяти й тому, щоб перевели солдата (який є геєм) в інший підрозділ. Наприклад, щоб особисто не мати справу з гей-особою. Можуть ще наприклад відправляти особу до психіатра на перевірку, по кілька кіл на ВЛК, щоб звільнити ЛГБТ-військового.

Одним із видом дискримінації можна назвати випадки, коли людина хоче перевестися в інший підрозділ, аби там разом служити зі своїм партнером, але командування (одного з підрозділів або й обох) не дає дозволу на переведення.

Хоча, це вже як на кого ти попадеш: в одних командир є досить толерантним, в інших ця людина може бути відвертим гомофобом або ж керівнику може бути абсолютно байдуже на орієнтацію свого підлеглого.

Можуть бути й випадки, коли речі можна просто обговорити з рядовими солдатами, де військово службовець між почуватися достатньо комфортно зі своїми побратимами аби розказати їм про свою сексуальну орієнтацію.

Трансгендерним особам також нелегко даються справи в армії. Один із респондентів розповів, що його командир знайшов закон, за яким, його не можуть допустити до державної таємниці. Це сталося, тому що трансгендерність все ще має статус хвороби за українським законодавством. А закон, який командир знайшов, має в собі пункт, що людей з певними ментальними хворобами не допускають до державної таємниці і, на жаль, трансгендерність все ще є в цьому списку психічних захворювань.

Також, вони страждають не тільки від трансфобії, але й і від мізогінії і самі можуть стати об'єктом домагань. Ось цитата однієї респондентки, яка згадувала: «Були такі ситуації, що може підійти якийсь хлопець з мого батальйону і почати там питати, казати: “А ти справжня жінка? А ти не справжня жінка? А може, ти не

справжня?» Були і сексуальні домагання, в принципі. Чомусь в українській армії або чоловіки українські вважають, якщо ти якась страшенька дівчина, або товстенька дівчина, або якщо ти трансдівчина, то все, це значить доступна» (Пилипенко & Лазаренко, 2025, с. 69)

Також, якщо і трапляється гомофобія у підрозділі, то у більшості випадків це може бути якась образа, недоречні висловлювання і щось схоже до цього. Тому, якщо ми говоримо про випадки прямої атаки чи побиття, то це надзвичайно рідкісні випадки, які, на щастя, майже не стаються.

З чогось схожого, то на людину може давити навіть сам факт безперервних жартів, неприємних коментарів за спиною. Нічого навіть не мусить переходити у фізичні побої. Зачепити людину можуть і словами.

Є стереотип, що найчастіше, ЛГБТ-військові страждають від консервативних людей з прихильностями до націоналізму чи людей з певними політичними переконаннями у підрозділі. Проте, якоїсь конкретної кореляції тут не було знайдено.

Також, гомофобія найчастіше трапляється саме у геїв, але не у лесбійок. Було згадано: «Лесбійки — це супер, гоміки — це бридота. Ну, коротше, таке. Воно всюди присутнє. Гомофобія вилита чисто на ГБТ хлопців найчастіше» (Пилипенко & Лазаренко, 2025, с. 60)

Це також пояснюється частим використанням слова «підар», яке позначає і ворога і гея. Проте, це слово поступово втрачає друге значення (принизливе позначення гея), залишаючись виключно ярликом для ворогів.

У підрозділі є велика проблема з приватністю (радіше її відсутністю), це особливо видно через спогади одного з опитаних військових: «Так як дуже немає особистого простору, то зазвичай хтось може подивитися в твій телефон і бачить там якісь неправильні фото або гіфки, і починаються вже слухи, починаються якісь підколи, починаються якісь перешіптування. Але строкова служба мене навчила, як

виходити з цього становища, тобто ти переводиш це в якийсь жарт, починаєш сам чорно дуже жартувати, не впадаєш в стан жертви, і тоді хлопцям стає нецікаво, і вони дуже швидко переключаються на якусь іншу тему». Також, людина не може всім по секрету розказати про свою орієнтацію через велику ймовірність, що це не тільки не залишиться секретом, а й «розлетиться» новиною по всьому підрозділку, попри бажання не розголошувати свою сексуальну орієнтацію усім людям. (Пилипенко & Лазаренко, 2025, с. 54-74)

За психологічною допомогою ніхто не спішить, так як психологи які є доступні на місці не відзначаються толерантністю. Це може бути гомофобія, недостатня кваліфікація спеціаліста або сама людина не надто добре є обізнана з темою ЛГБТ. Але це якщо брати психологів у самих підрозділах та базах військових. (Пилипенко & Лазаренко, 2025, с. 50-53)

В соціальному контексті, ЛГБТ-спільнота зустрічається з багатьма проблемами, що включає в себе цькування, легалізація шлюбу/партнерства, проблеми з колективом та начальством, яке може бути нетолерантним, мізогінія, сексизм, відсутність належної психологічної допомоги у підрозділку/на базі.

Висновки до розділу 1

ЛГБТ-спільнота в українському суспільстві продовжує залишатися стигматизованою та маргіналізованою, що особливо відчутно для представників цієї спільноти, які виконують військову службу. Ідентичність у психології розглядається як багатшаровий конструкт, який формується внаслідок емоційних зв'язків, соціального досвіду та внутрішніх переконань. У психоаналітичній традиції (З. Фрейд) ідентичність пов'язується з глибинними емоційними структурами, зокрема едіпівим комплексом, а у працях Е. Фрома підкреслюється потреба особистості зберігати автентичність і духовну цілісність у контексті ринкових цінностей.

Незважаючи на соціальний тиск і стигматизацію, останніми роками спостерігаються позитивні зрушення, зокрема поява ініціатив, що надають психологічну підтримку ЛГБТ-особам. Так, громадські організації, як-от «Інсайт», пропонують безкоштовні психологічні консультації, у тому числі й для людей, які пережили ПТСР.

У правовому полі актуальним є аналіз законопроектів, які спрямовані на розширення прав ЛГБТ-спільноти. Зокрема, законопроект №9103 пропонує легалізацію цивільних партнерств, визнаючи партнерів членами родини першого ступеня споріднення, що має ключове значення для ЛГБТ-військових. Законопроект №5488, у свою чергу, передбачає внесення змін до законодавства щодо посилення відповідальності за злочини, скоєні з мотивів ненависті, зокрема на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

У соціологічному вимірі вивчення ЛГБТ-військових можливе крізь призму низки теоретичних підходів: квір-теорії, феноменології, конструктивізму, когнітивного підходу та символічного інтеракціонізму. Кожен із них пропонує власну оптику аналізу, дозволяючи розглянути як індивідуальні переживання, так і соціальні практики, пов'язані з досвідом ЛГБТ-військових.

Таким чином, міждисциплінарний підхід дозволяє комплексно осмислити соціальне становище ЛГБТ-військовослужбовців, з урахуванням психологічного, правового та соціологічного контекстів, що є основою для подальшого аналізу викликів і ресурсів підтримки цієї групи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБРАЗУ ТА СТАНОВИЩА ЛГБТ-ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ

2.1. Вторинний аналіз даних досліджень, пов'язаних з вивченням становища ЛГБТ-військових в Україні

Вторинний аналіз у цьому дослідженні передбачає огляд статистичних даних про ЛГБТ-спільноту. Тому в цьому підрозділі буде розглянута актуальна статистика щодо питань та проблем ЛГБТ-спільноти.

Правозахисний центр «Наш світ» опублікував звіт за 2024 рік про становище ЛГБТ спільноти в Україні. А один із пунктів, на який варто звернути увагу, це насильство, дискримінація та порушення прав проти ЛГБТ-осіб за минулий рік.

За останній рік, було зафіксовано багато випадків дискримінації ЛГБТ-спільноти. Перше що варто би зауважити - це розподіл кейсів по регіонах. За звітом можна побачити, що найбільше злочинів є у столиці – 29 випадків. Трохи менше було задокументовано у Житомирі, Луцьку, Дніпрі, Закарпатті (від 8 до 4 випадків). Далі вже набагато менше випадків дискримінації по інших областях (число не становило більше ніж 1-4 кейсів).

Була також зафіксовані порушення з боку окупаційної влади за 2024 рік і було задокументовано декілька випадків. Один з них – фізичне насильство і погрози з боку російських сил до трансгендерної жінки. Було зареєстровано і випадок, коли у клубі окупаційна влада виписала хлопцю чек на 100,000 рублів за те, що останній з'явився на події у платті.

Також у звіті є описана статистика порушень прав ЛГБТ-осіб та характер зафіксованих правопорушень, кількість яких становила 36 випадків за 2024 рік.

Серед найпоширеніших видів порушень щодо ЛГБТ-спільноти були такі: приниження, погрози, фізичне насильство і вторгнення в особисте життя. Інші, менш поширені злочини проти ЛГБТ-спільноти, які було зафіксовано, були такі:

збір та розголошення приватної інформації, шантажування, гомофобія у сім'ї, знищення майна людини, погроза зброєю.

У звіті також зазначено, що у 2024 році порівняно з 2023 роком спостерігається значне зростання кількості порушень за різними категоріями правопорушень. Цю ситуацію і такий сплеск агресії можна пояснити тим, що в 2024 році різні ЛГБТ-організації почали частіше діяти, створювати різні події, частіше заявляти про себе. І відповідно з'явилося й більше людей, які не хотіли бачити ЛГБТ-людей в публічному просторі.

У цьому ж році, «Наш світ» зібрав у звіті задокументовані правопорушення зі сторони правоохоронних органів влади. Найбільше було зафіксовано випадків, коли правоохоронці неналежним чином виконували свої обов'язки (8 випадків). Також, були й випадки коли вони мали упереджене щодо ЛГБТ-осіб при виконанні своїх обов'язків (8 випадків). Були також зафіксовані випадки втручання в особисте життя (5 випадків) та приниження (5 випадків) (*Боротьба за майбутнє. СТАНОВИЩЕ ЛГБТК В УКРАЇНІ У 2024 РОЦІ*, 2025, с. 29-40).

За даними Київського міжнародного інституту соціології, у час від кінця травня до початку червня 2024 року було проведено всеукраїнське опитування громадської думки де темою опитування були права ЛГБТ-людей в Україні. У цьому звіті було також порівняно результати цього опитування з подібними дослідженнями минулих двох років.

На запитання щодо загального ставлення до ЛГБТ-спільноти, то можна побачити, що здебільшого люди байдуже ставляться до геїв (в усі роки). Позитивно ставляться небагато і відсоток не надто сильно мінявся (у 2022 році - 12,8%, у 2023 це було 15,5%, у 2024 цифра становила 14,1%). Негативне ставлення з кожним роком падало (з 38,2% до 32,1%).

Опитування щодо рівності прав ЛГБТ-спільноти з іншими громадянами показало, що більшість респондентів підтримують цю рівність, і з часом кількість прихильників зростає. Водночас негативні позиції залишаються меншістю.

Наступне запитання в опитуванні звучало таким чином: «Чи підтримуєте ви запровадження реєстрованого партнерства для одностатевих пар, але без права на всиновлення?», тобто мова йде про підтримку законопроекта №9103. В усі роки, більша частина українців, не має жодних заперечень щодо впровадження цивільного партнерства. Проте, все одно був значний відсоток осіб, які були проти впровадження такого рішення.

Останнє висвітлене запитання було про участь людей з ЛГБТ-спільноти у захисті країни під час російсько-української війни. Тут можна побачити що в усі роки, на це питання респонденти в більшості відповіли позитивно, відзначаючи факт, що вони підтримують участь ЛГБТ-військових в сучасній війні на сході (*Сприйняття ЛГБТ людей та їх прав в Україні: Результати телефонного опитування, проведеного 26 травня - 1 червня 2024 року, 2024*).

За звітом Українського ветеранського фонду, можна зробити певні висновки, щодо ставлення до ЛГБТ-військових у самих Збройних Силах України.

Опитування показало, що за час війни, ставлення до ЛГБТ-людей значно покращало (показник виріс з 7% до 9%) більшість опитаних мають нейтральне ставлення – 48%, решта, 41%, негативні. Також виділялася група людей, яка найбільш толерантно відносилася до ЛГБТ-спільноти – це молоді жінки та люди, які особисто знайомі з ЛГБТ-людьми.

Також зазначалося, що ставлення до ЛГБТ-осіб, які служать в ЗСУ було набагато кращим і тут 30% опитаних позитивно ставилися до ЛГБТ-військових, 44% в опитуванні мали нетральне ставлення і лише 25% негативно ставилися.

У дослідженні також відзначається, що камінг-аут у Збройних Силах України є рідкісним явищем і зазвичай носить вимушений характер. Часто він відбувається

у разі помсти, наприклад, коли колишній партнер повідомляє про орієнтацію військового командира з наміром нашкодити, або ж коли особа робить камінг-аут самостійно, аби припинити шантаж з боку інших (крім випадків відкритих геїв, для яких ця проблема не актуальна).

Добровільний камінг-аут можливий за умови адекватного ставлення з боку підрозділу, включно з побратимами, командирами та начальством, які сприймають нетрадиційну орієнтацію без упереджень. Важливими додатковими факторами є психологічна готовність особи, здатність захистити себе у разі конфліктних ситуацій, а також підтримка близького оточення — друзів і сім'ї.

Якщо середовище в якому людина здійснила камінг-аут не було толерантним, то могли бути певні проблеми в подальшому. Одна з них, це отримання більшого навантаження (роботи в підрозділку та більша кількість завдань), отримання в свою сторону погроз та образ, Проте, найчастіше люди обходяться жартами сексуального характеру і здебільшого до побиття справа не доходить.

Загалом, ставлення до ЛГБТ-військових покращується. Це видно по тому що формальної дискримінації (яка проявляється у відмові у підвищенні посади, урізанні зарплатні, медичних послугах, соціальне та військово забезпечення) немає або це стосується лише окремих підрозділів. Проте, часто страждає психологічний та емоційний стан військового через образи, погрози, несприйняття від своїх побратимів.

Хоча, ЛГБТ-військові часто страждають в емоційному плані, вони не спішать отримувати психологічну допомогу. Було вказано, що часто психологи які є доступними є або непрофесійними (часто це є через брак досвіду роботи) або гомофобними, що може тільки нашкодити, а не допомогти.

У самих підрозділах, є більша ймовірність що одних із рядових військових краще сприйме камінг-аут ніж командир (солдати в більшості випадків молодші і краще сприймають новини про камінг-аут за рахунок своїх поглядів, на відміну від

начальства, яке у великій його частині є старшого покоління і не дуже добре зрозуміє ситуацію або поставиться до новини, що один із підлеглих є геєм/лесбійкою, досить негативно). Хоча тут все залежить від людини.

У звіті «Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: Погляди військових та цивільних громадян» була наведена цитата від гомофобних командирів, які говорили такі речі: «окремий батальйон їм, ось там нехай і служать»; «вони мені весь підрозділ зіпсують»; «навіщо нам тут це все? Вдома нехай цим займаються»; «та нехай служать, але приховують свою орієнтацію». Тому, з ними треба бути обачними, так тут буде складно сказати як ця людина буде поводитися при ЛГБТ-військовому, а саме чи командир буде цивільно ставитися попри свої погляди чи підлеглий отримає якусь догану, образу. І через це, військові з ЛГБТ-спільноти мають бути обачні зі своїми словами так як є дуже велика ймовірність того, що камінг-аут не буде добре сприйнятим (*Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: Погляди військових та цивільних громадян, 2023*).

Проте, є і командири які спокійно сприймають у своєму підрозділі ЛГБТ-військових на рівні зі своїми гетеросексуальними підлеглими, цитата: «це їх особисте життя, ніхто їм нічого не має права забороняти»; «всі, хто служать і захищають країну – мають право на це і мають право на повагу»; «не мав ніколи з ЛГБТ-військовими проблем, вони нічим не відрізняються» (*Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: Погляди військових та цивільних громадян, 2023*).

2.2. Опис, аналіз та інтерпретація даних авторського дослідження на тему «ЛГБТ-військові в умовах війни: соціальні виклики, дискримінація і ресурси підтримки»

Підрозділ присвячений опису та інтерпретації даних проведеного тематичного аналізу інтерв'ю ЛГБТ-військових, вибраних на платформі YouTube та з різних інтернет-ЗМІ.

Метою авторського дослідження було тематизувати досвід ЛГБТ-військових в Україні під час війни, виокремивши основні проблеми, механізми камінг-ауту та вплив чинного правового поля на їхнє становище.

Тематичний аналіз відбувався у кілька етапів:

1. **Знайомство з даними** – уважне і повторне прочитання текстів інтерв'ю та медіа-публікацій з метою глибокого занурення у зміст, розуміння контексту і виявлення ключових аспектів досвіду ЛГБТ-військових.

2. **Кодування** – ідентифікація й позначення значущих фрагментів тексту (цитат), які безпосередньо пов'язані з темою дослідження, цілями та завданнями; формування початкових кодів, що відображають різні прояви соціальних викликів, процеси камінг-ауту, правові аспекти тощо.

3. **Пошук тем** – групування пов'язаних кодів у ширші тематичні блоки, які відображають основні патерни досвіду ЛГБТ-військових, визначають ключові сфери проблем та ресурсів підтримки.

4. **Визначення та формулювання тем** – чітке описання кожної теми з урахуванням її змісту і значення для дослідження; за потреби створення категорій і субкатегорій, що деталізують і уточнюють структуру тематики.

Інтерпретацію даних будемо здійснювати по виокремлених темах.

Першою темою, було виділено **Проблеми, з якими стикаються ЛГБТ-військові в ході служби.**

Ми виділили цю тему, бо ЛГБТ-військові не завжди мають найбільш толерантний підрозділ або навіть гомофобний, який може ускладнити життя на фронті. Військовий з ЛГБТ-спільноти може стикнутися з проблемою цькування (образи, коментарі), побиття, дискримінацією та конфліктами з головнокомандуючими.

Мізогінія	<p>Під час служби, жінки зазнають мізогінії у свій бік, що може проявлятися найчастіше у недоречних коментарях, натяках що вони прийшли на фронт шукати собі чоловіків, завагітніють і скоро підуть зі своєї посади.</p> <p>Цитата: «У військовому середовищі з цим певні проблеми. На бойові позиції буває важко потрапити — тільки через те, що ти — жінка. Командири-чоловіки часто зневірені в тому, що жінка, в принципі, може бути професіоналом, що жінка приїжджає на війну не шукати чоловіка, а воювати. Хоча дехто так дійсно робить [приїжджає шукати чоловіка]. Але цей стереотип все ж таки заважає» (Горчинська, 2022; Додаток Б, Транскрипт №7)</p>
Дискримінація	<p>Здебільшого, це може бути у вигляді цькування, найчастіше недоречні коментарі та образи від побратимів. Були зафіксовані випадки побиття ЛГБТ-військового, але вони рідкі і трапляються нечасто</p>

	<p>Цитата: «Але я навіть під час строкової служби розповідав, що я гей деяким людям, коли був впевнений, що людина адекватна. І абсолютно всім, по суті, було байдуже. Бо важливо, яка ти людина. Якщо ти в житті – гівно, то ця маленька тема ще сильніше погіршить відношення до тебе. Але якщо ти виконуєш свої бойові завдання, якщо ти нормальний побратим або хороша дівчина, то коли з'ясовується така деталь про тебе, це максимум плюс одна тема для жартів. І все» (Виговська, 2023; Додаток Б, Транскрипт №5).</p>
Побиття	<p>Можуть бути навіть випадки коли побратима-гея взагалі не сприймають серйозно, через що той страждає від цькувань, навіть побиття.</p> <p>Цитата: «І особисто діди, от, досить жорстоко зі мною поводитись, вплоть до того, що вони просто брали... в нас там були зі спортзалу боксерські рукавички і</p>

	<p>просто брали, забивали в кубармана і просто там били цими рукавичками» (BBC News Україна, 2024, 00:00-12:53; Додаток Б, Транскрипт №3)</p> <p>Також була згадка про ветерана, якого хотіли позбавити усіх його шевронів та понизити після того як начальство дізналося, що той гей.</p> <p>Цитата: «Ще в нас була ситуація з Миколою. Микола – ветеран і не має руки ще з часів ООС. На початку повномасштабного вторгнення він домовився, щоб його взяли на службу в навчальний центр. Все було добре, але коли виплило, що він – гей, йому погрожували, хотіли понизити, замалювати шеврони, бо «в нас таких немає». Командуванню не бажано, щоб їх представляли у такому ключі» (Виговська, 2023; Додаток Б, Транскрипт №5)</p>
Головне командування	Через орієнтацію, гомофобний командир між перевести солдата в інший підрозділ, аби просто особисто

	<p>не мати у своєму підрозділі ЛГБТ-осіб, не мати з ними справу.</p> <p>Цитата: «І ми дізналися, чому нас перевели в мінометну батарею вдвох. Тому що виявляється, що нас не хотіли в тій роті. От. Що командир роти сказав, що типу це сором для армії.» (Заборона, 2023, 00:00-20:17; Додаток Б, Транскрипт №1).</p> <p>Інший між зробити навпаки. В одному з інтерв'ю розповідався саме такий випадок. У ньому командир не дав на дозвіл на переведення солдата коли дізнався що останній хотів перевестися до іншого підрозділу, бо там був його хлопець.</p> <p>Цитата: «Але є серед представників нашої організації люди, яких дискримінують доволі сильно. Є Павло, якого принципово не переводять у частину до його хлопця.» (Виговська, 2023; Додаток Б, Транскрипт №5)</p>
ЛГБТ-активізм	ЛГБТ-активізм не завжди розуміють, не вбачаючи в ньому

ніякого сенсу, питаючись про сенс того що вони роблять.

Цитата: «І там десь, коли я вже почав займатися ЛГБТ активізмом, почав давати інтерв'ю. В моїй частині це стало досить відомо і також були певні запитання дурні: «А чому ти це робиш? А нащо ти нас позориш? Ти позориш нашу армію, ти позориш ЗСУ, ти позориш ВМС. Для чого ти це робиш? Тобі нема де себе показати там? Чи тобі якось нема де себе виставити? Тобі скучно живеться?» І так далше. Покарання на основі цього були» (BBC News Україна, 2024, 00:00-12:53; Додаток Б, Транскрипт №3).

Проте, якщо військовий активно займається ЛГБТ-активізмом, то людина в будь-якому випадку буде продовжувати свою роботу. Це може бути як і робота для якоїсь організації (наприклад «Українські ЛГБТ-військові за рівні права») або просто бути частиною людей, які публічно готові

	<p>проказати про свою орієнтацію, а саме досвід життя як відкритою ЛГБТ-персону.</p> <p>Цитата: «Наш голова організації постійно на фронті, а я поки займаюся справами організації. Нарешті знайшли собі фізичний офіс, запускаємо YouTube, TikTok, намагаємося робити контент, вирішуємо купу паперових питань. Ми робимо стріми, збираємо гроші, вирішуємо, куди їх спрямувати» (Виговська, 2023; Додаток Б, Транскрипт №5).</p>
ВІЛ	<p>Одне з інтерв'ю розповідало історію ВІЛ-інфікованого солдата. Про свій діагноз він дізнався по приїзді до свого підрозділу. Хлопець планував просуватися далі по службі, проходити курси для підвищення своєї кваліфікації, але ВІЛ перекреслив усі плани на його службу. Йому також заборонили виїжджати на передову через діагноз. Проблемою також стало</p>

	<p>розголошення діагнозу хлопця побратимам з його підрозділу.</p> <p>Цитата: «Мене забрали зі списків людей, які виїжджають в ООС, і залишили в частині для несення нарядів. Начмед сказала, що я не зможу виїжджати в зону проведення бойових дій, також не зможу проходити навчання, необхідне мені для підвищення своєї кваліфікації по службі. Вона сказала, що мене просто звільнять. Я подумав: може, краще так, ніж бути сторожем на нарядах решту свого контракту», — розповідає Богдан Вітович у інтерв'ю НВ. Богдан Вітович постраждав через те, що керівниця медичної частини розголосила його ВІЛ-статус та інформацію про сексуальну орієнтацію колегам по службі» (Горчинська, 2022; Додаток Б, Транскрипт №7).</p>
--	---

Варто додати, що були і ЛГБТ-особи, які мали досвід адекватного ставлення у свій бік. Тобто, у цих випадках, солдати у їхньому підрозділі або ніяк не ставилися

до новини про сексуальну орієнтацію свого побратима, прийнявши таку новину без зайвих емоцій, або їм було просто незвично і хлопці просто задавали питання для того щоб краще зрозуміти свого побратима гея. (Громадське радіо, 2024, 00:00-22:38)

Іншою темою було визначено **Камінг-аут ЛГБТ-військових.**

Дана тема була виділена, так як камінг-аут є досить делікатним процесом, на який не кожна ЛГБТ-особа може наважитися, так як це є дуже важко розказати про свою орієнтацію в суспільстві, яке загалом ще не повністю прийняло ЛГБТ-спільноту і де є ризик отримати досить негативну реакцію зі сторони оточення і потенційно втратити своїх близьких просто через те, що вони не можуть прийняти орієнтацію свого друга/ брата/ співробітника, тим самим відмовляючись надалі підтримувати контакт.

Також, це тема про прийняття себе і що їхня сексуальна орієнтація не є чимось що заслуговує негативного ставлення у свій бік і від суспільства і від себе (як форма неприйняття своєї орієнтації).

<p>Прийняття своєї орієнтації</p>	<p>Коли респонденти розказували про свою орієнтацію, то вони пояснювали, що їхня орієнтація не є свідомим вибором, це просто те як він/ вона почуваються. Хтоь розказував, що коли вперше почав розуміти свою орієнтацію, то спочатку відмовлялися вірити що це так, тільки трохи пізніше людина прийняла себе.</p> <p>Цитата (перекл.): «До 16 років я думав, що це не нормально, що це ненормально. Я відчайдушно</p>
-----------------------------------	---

	<p>намагався зустрічатися з дівчатами і подобатися їм. Але коли мені було 16, я познайомився в Інтернеті з хлопцем і пішов з ним на побачення. Після цього я подумав: якщо я гей, то хай буде так» (Ukrainska Pravda, 2023; Додаток Б, Транскрипт №6).</p>
<p>Вибір кому розповісти про свою орієнтацію</p>	<p>Коли ЛГБТ-військовий, так би мовити, тестує чи є можливість розказати про свою орієнтацію, то він може зайти здалека, розпочавши дискусію на тему прав, ЛГБТ-спільноти, прав геїв та лесбійнок та схожі теми. Це робиться ними аби подивитися на реакцію рядових солдатів та побачити як люди реагують, зрозуміти чи тій чи іншій людині можна чи не можна розказати про свою орієнтацію. Тому, наступна реакція людей буде таким собі індикатором, за яким солдат зможе побачити, з ким він зможе поділитися тим що він гей, а кому краще цього не розповідати.</p> <p>Цитата (перекл.): «Я промацував ґрунт, щоб побачити, як військові</p>

	<p>відреагують на це. Іноді я починав говорити про ЛГБТ-спільноту, щоб з'ясувати, як люди ставляться до цього. Люди реагували на моє зізнання по-різному: з агресією, знуцанням, прийняттям і співчуттям» (Ukrainska Pravda, 2023; Додаток Б, Транскрипт №6).</p>
<p>Процес камінг-ауту</p>	<p>Камінг-аут люди не дуже часто роблять, найчастіше вибираючи тримати цю інформацію приватною.</p> <p>Якщо це й стається, то буває по-різному: хтось розповідає про свою орієнтацію уже після завершення служби, або це могло статися навіть випадково під час служби. Наприклад, один з військових згадував, що він був вимушений зробити камінг-аут, так як його побратими прочитали його переписки</p> <p>Цитата: «У мене на телефоні стояла функція постійно ввімкнений екран. Потім я вертаюсь від командира, заходжу в свою кімнату, дивлюся, а там мої військовослужбовці, які з мною</p>

живуть, читають мої переписки. От. Дивляться на мене, хтось там, хтось сміявся, хтось казав: "Фу". Тіпа і так далі. А я просто вирвав з них звук телефон. Я розумію, що, в принципі, діватись нікуди, тому що мене спалили» (BBC News Україна, 2024, 00:00-12:53; Додаток Б, Транскрипт №3).

Хтось самостійно міг це згадати під час однієї з розмов, розказавши своїм побратимам (наприклад, під час дискусії про сім'ї та про партнерів та хто їх чекає вдома).

Цитата: «Ну, і потім я почав поступово розповідати про це своїм побратимом. Ну, я про це не казав з ходу. Е-е, ми там, не знаю, наприклад, під час обстрілу десь сидимо або просто на-на курілці сидимо, втикаємося, спілкуємося. І в якийсь момент вже у всіх по-любому виникає питання: «А у тебе там є дружина чи може дівчина тебе чекає?» Я казав: «Та ні, у мене був хлопець, але типу зараз немає, тому я сам». В основному

	<p>всі дуже дивувалися, типу: «Ого, типу живий гей, ніху* собі? і собі ми ми-ми такі тільки по телевізору бачили. А як, а що, а чого ти вирішив стати геєм? Типу, а ми типу думали, що ну ну-ну типу ну що є трохи інші».» (Громадське радіо, 2024, 00:00-22:38; Додаток Б, Транскрипт №2).</p>
<p>Реакція побратимів</p>	<p>Самі побратими сприймають камінг-аут по-різному. В однієї частини, реакція досить нейтральна (навіть ніяк не відреагували на новину, для людей це все ще був їхній побратим), інші ж негативно це сприймають. Це все залежить від ситуації. У когось підрозділ може бути толерантним і може ніяк не надати значення сексуальної орієнтації свого побратима.</p> <p>Цитата: «От своїм найближчому колу у колу я відразу, коли звільнився, я їм сказав: «Хлопці, так-то і так-то». Вони кажуть: «Ми там де-то в Києві переїдемо». Я кажу: «Нема питань, але ви повинні знати, що я гей». Вони: «Ну і » Ну, говорю: «Ну і?» Говорить:</p>

«Тобі добре?» Я кажу: «Мені так». Ну говорить: «А нам тоді по барабану». Все» (BBC News Україна, 2024, 00:00-12:53; Додаток Б, Транскрипт №3).

Наприклад, командир може ніяк не звертати увагу на орієнтацію і йому просто головне те, щоб солдат виконував свої обов'язки все решта немає великого значення.

Цитата: «Будь ти єврей, будь ти ром, будь ти гей, да. Ну, тобто, якщо ти нормальна людина, якщо ти ефективний в тому, що ти робиш, от, тебе сприймуть.» (Факти ICTV, 2023, 00:00-03:47; Додаток Б, Транскрипт №4)

В той же ж час, для когось іншого, чи це командир, чи хтось із побратимів з підрозділу, знайде в цьому причину для цькування

Цитата: «Виявили, що це вони нам заслали якогось капелана, який почав розказувати, що ми содаміти» (Заборона, 2023, 00:00-20:17; Додаток Б, Транскрипт №1)

<p>Позитивні сторони</p>	<p>Але й камінг-аут може ще дещо принести, а саме: одна з осіб, розповіла, що після свого камінг-ауту вона отримувала повідомлення від ЛГБТ-людей, які ділилися з нею своїми історіями, просили про допомогу, як хороший лікар чи психолог який не буде засуджувати їх виключно через їх орієнтацію. Тобто, чийсь «вихід з шафи» між допомогти якійсь людині відчутти себе більш комфортно. Нехай вони і не були знайомі, але сама думка про те, що ти не один такий, приносить відчуття спокою та прийняття себе на один крок більше</p> <p>Цитата: «Загалом оточення дівчини сприйняло її камінг-аут позитивно. Багато хто здогадувався про це і до камінг-ауту, каже вона, дехто — знав напевне. Після камінг-ауту люди з її оточення почали писати Насті Конфедерат, розповідати про свій досвід та про себе, запитували поради щодо того, де знайти дружніх психологів, які працюють з гендерною</p>
--------------------------	---

	тематикою» (Горчинська, 2022; Додаток Б, Транскрипт №7).
--	--

Також, до тем можна додати таку як **Правові виклики щодо упровадження цивільного партнерства.**

Її було виділено, тому що тема є досить актуальною для ЛГБТ-військових. Особливо через те, що вони хочуть мати змогу бути офіційно затвердженою парою на державному рівні, за рахунок наявності різних пільг та привілеїв для шлюбних пар або цивільних партнерств.

Узаконення цивільного партнерства	<p>На сьогоднішній день, в Україні немає механізму який дозволив би ЛГБТ-парам укладати шлюбний зв'язок зі своїм партнером .</p> <p>Цитата: «Законопроект покликаний вирішити в першу чергу проблему для одностатевих пар, які на сьогодні існують. Це живі люди, це громадяни України, частина з них служить у війську, але вони не мають ніяких прав як пара, тому що українське законодавство їх не визнає» (Факти ICTV, 2023, 00:00-03:47; Додаток Б, Транскрипт №4).</p>
Майно	Якщо пара мала якісь заощадження на своє майбутнє, але один із

	<p>партнерів загинув, то усе що загиблій мав у власності, буде успадковуватися родиною, а не його партнером</p> <p>Цитата: «А хтось загинув, ніхто нічого не отримує, ніхто нічого, да, люди прожили. Люди, може, пішли відразу з цивільного життя разом туди. Тут щось у них було нажито разом, з'являються звідкилясь родичі, які вимагають віддати їм» (Громадське радіо, 2024, 00:00-22:38; Додаток Б, Транскрипт №2).</p>
<p>Медична допомога</p>	<p>Якщо людина потрапить у лікарню, то партнер не буде допущений у палату реанімації. Можливо людину ще впустять якщо скаже що є побратимом (хоча і тут під питанням чи впустять чи ні), а якщо це цивільна людина, то їй не дозволять зайти всередину палати реанімації</p> <p>Цитата: «Плюс, якщо дивитися, хтось із партнерів отримав поранення, попав в лікарню. А як туди потрапити? Ти нехто. То от просто тупо нехто. Можна ще списати, що</p>

	<p>да, там ти якийсь побратим, там разом служити, все. Можливо, ще які лікарі якось пропустять. Ну добре, це я ще якщо ти військовий, у військовому туди прийдеш. А якщо ти цивільний? Ти от прийшов, ти бачиш, ти знаєш, що твоя кохана людина лежить, вона отримала поранення, вона в дуже важкому стані, а ти не можеш туди потрапити. Тим більше, вибачте, навіть це військовий, а ми давайте візьмемо навіть цивільне життя, хто зараз застрахований, що шахед або ракета не прилетить в будинок і своїм коханим, коханою що-небудь станеться?» (Громадське радіо, 2024, 00:00-22:38; Додаток Б, Транскрипт №2).</p>
<p>Інформація, дотична до пропалого безвісти</p>	<p>Якщо один із партнерів пропаде безвісти, то іншому не буде сповіщено самого факту що людина пропала, не розкажуть чи він/вона в полоні і чи людина загинула. Після смерті партнера, людина ніяк не</p>

	<p>зможе прийти на ідентифікацію тіла, забрати саме тіло і поховати</p> <p>Цитата: «У військових, які мають нетрадиційну орієнтацію, такі ж обов'язки, як і у всіх, та от прав менше. Наприклад, їхніх партнерів, яких юридично не визнають родичами, не пускають до реанімації чи моргу, не повідомлять про полон чи поранення» (Факти ICTV, 2023, 00:00-03:47; Додаток Б, Транскрипт №4).</p>
--	---

Також, в інтерв'ю розповідалося, що усі хто брав участь у бойових діях побільшій частині добровільно доєднався до ЗСУ.

Підтвердження/спростування гіпотез.

Гіпотеза 1. *ЛГБТ-військові стикаються із системними соціальними та психологічними викликами, що негативно впливають на їхній професійний і особистий стан.*

Підтверджується. Отримані емпіричні дані свідчать про те, що ЛГБТ-військові в Україні регулярно зазнають дискримінаційних проявів, які варіюються від вербальних образ до фізичного насильства. Такі форми соціального тиску формують несприятливе середовище, що негативно позначається як на емоційному стані військових, так і на їхній здатності повноцінно виконувати професійні обов'язки.

Гіпотеза 2. *Процес камінг-ауту серед ЛГБТ-військових здебільшого є вимушеним.*

Частково спростовується. Хоча в умовах військової служби камінг-аут часто пов'язаний із ризиками, проте дані дослідження свідчать, що рішення про розкриття сексуальної орієнтації не завжди є вимушеним. У деяких підрозділах можливе толерантне ставлення до ЛГБТ-осіб, і в таких випадках камінг-аут може відбуватися добровільно, без страху репресій. Отже, процес камінг-ауту є контекстуально залежним і не завжди диктується зовнішніми обставинами.

Гіпотеза 3. *Сучасна правова база в Україні є недостатньою для повного захисту прав ЛГБТ-військових і потребує подальшого вдосконалення.*

Підтверджується. Правовий аналіз та зібрані свідчення підтверджують, що в українському законодавстві наразі відсутні спеціалізовані положення, які б гарантували ЛГБТ-військовим належний захист від дискримінації. Відсутність закону про цивільні партнерства та чітких процедур протидії гомофобному насильству залишає таких осіб у правовій «сірій зоні», що значно ускладнює їхній захист у разі порушення прав.

Гіпотеза 4. *Існуючі ресурси підтримки для ЛГБТ-військових не завжди є доступними або достатньо ефективними.*

Підтверджується. Дослідження засвідчило, що хоча в Україні існують певні громадські ініціативи, спрямовані на підтримку ЛГБТ-військових, однак ці ресурси не є системними. Їхня доступність часто обмежена географічно або інформаційно, а якість наданих послуг не завжди відповідає потребам цільової групи. Це знижує ефективність такої підтримки й залишає значну частину ЛГБТ-військових без належної допомоги.

Висновок до розділу 2

На сьогодні можна констатувати поступове покращення суспільного ставлення до представників ЛГБТ-спільноти в Україні. За результатами соціологічних досліджень, щороку зростає частка респондентів, які демонструють позитивне або

принаймні нейтральне ставлення до ЛГБТ-людей, тоді як рівень негативного ставлення поступово знижується. У цілому домінує саме нейтральна позиція, що, втім, свідчить про потенціал для подальших позитивних зрушень у сприйнятті.

До позитивних змін можна віднести зростання підтримки ідеї рівності прав для ЛГБТ-осіб та гетеросексуальних громадян, а також загалом позитивне сприйняття участі представників ЛГБТ у бойових діях. Це свідчить про зростаюче розуміння суспільної значущості внеску кожного громадянина, незалежно від сексуальної орієнтації.

У межах дослідження також було проаналізовано прояви нетерпимості та дискримінації щодо ЛГБТ-спільноти. Найчастішими формами порушень, які згадувалися в інтерв'ю, були словесні образи та приниження. На жаль, значна кількість ЛГБТ-військових також зазнали фізичного насильства. Рідше, але все ж фіксувалися випадки шантажу, пограбування, нападів на ЛГБТ-центри й активістів, а також зриви мирних акцій. Системні прояви гомофобії та трансфобії спостерігалися і в сімейному середовищі.

Усі ці інциденти є зареєстрованими порушеннями прав людини. Варто пам'ятати, що за кожним випадком стоїть особистість, яка зазнала тієї чи іншої форми страждання. Для одних такі події можуть залишитися складним, але подоланим досвідом, для інших – стати джерелом глибокої психологічної травми.

Аналіз інтерв'ю з ЛГБТ-військовими, які ми отримали з платформи You.Tube та інших інтернет-медіа, надав цінну інформацію для глибшого розуміння не лише характеру дискримінації, а й нагальних потреб спільноти. Зокрема, в матеріалах ЛГБТ-військові акцентували увагу на важливості законодавчого врегулювання цивільного партнерства. За їхніми словами, впровадження відповідного закону дозволило б визнати партнера повноправним членом родини першого ступеня спорідненості, що надало б можливість здійснювати візити до лікарні, приймати

участь у прийнятті рішень щодо лікування, бути першою контактною особою у випадках поранення, зникнення або смерті.

Ставлення до представників ЛГБТ-спільноти у військових підрозділах виявилось неоднорідним. Деякі інформанти повідомляли про нейтральне або прийнятне ставлення з боку побратимів, однак інші зіштовхувалися з ворожістю, насмішками, а іноді — з відкритим цькуванням. У деяких випадках нетолерантну поведінку проявляли не лише окремі військовослужбовці, а й командири.

У процесі інтерв'ювання опитані також торкалися теми власної ідентичності. Вони наголошували, що сексуальна орієнтація — це не свідомий вибір, а частина їхньої особистості, яку вони починали усвідомлювати ще в підлітковому віці. Проте перше усвідомлення часто супроводжувалося внутрішнім запереченням і нерозумінням. Прийняття своєї орієнтації (гомосексуальної, бісексуальної чи трансгендерної) зазвичай відбувалося в більш зрілому віці — у межах 15–20 років, коли з'являлася здатність до глибшої рефлексії та самоусвідомлення.

ВИСНОВКИ

На завершення варто окреслити основні висновки та запропонувати нормативно-правові зміни, які сприяли б покращенню становища ЛГБТ-військових в умовах воєнного часу.

Одним із ключових нормативних актів, ухвалення якого є на часі, виступає законопроект №9103 про цивільні партнерства. Його реалізація дозволила б врегулювати низку правових прогалин у сфері особистих і майнових прав ЛГБТ-пар, зокрема військовослужбовців. Закон надасть можливість партнерам отримувати інформацію про стан здоров'я близької людини, яка потрапила в полон, була поранена або загинула; приймати участь в організації поховання; мати спадкові права; а також, у випадку наявності дітей, – мати змогу оформити усиновлення. Крім того, передбачено право на доступ до партнера в реанімації, що наразі недоступне для одностатевих пар через відсутність офіційного визнання таких відносин.

Ще одним важливим законодавчим кроком є прийняття законопроекту №5488, який передбачає оновлення кримінального законодавства у частині протидії злочинам, скоєним на ґрунті ненависті до представників ЛГБТ-спільноти. Законопроект покликаний розширити дефініцію злочинів ненависті та посилити відповідальність за них, адже наразі подібні інциденти часто класифікуються як «хуліганство» або залишаються без належної правової оцінки.

Також необхідним є перегляд Закону України «Про перелік психічних захворювань (розладів), які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці». У чинній редакції закон унеможлиблює доступ трансгендерних осіб до робіт, пов'язаних із державною таємницею, у період проходження гормональної терапії. Пропонується внести коригування, що дозволять трансгендерним військовослужбовцям здійснювати відповідну діяльність, адже прийом гормонів є

не лише добровільним елементом трансгендерного переходу, а й медичною необхідністю для підтримання психічного та фізичного здоров'я.

З теоретичної точки зору дослідження спирається на низку соціологічних парадигм. Зокрема, у рамках квір-теорії, запропонованої дослідницею Терезою де Лауреттіс, проблематика сексуальної ідентичності розглядається як така, що виходить за межі бінарної моделі «чоловік-жінка» і репродуктивного підходу до сексуальності. Ідентичність у квір-теорії трактується як гнучка, варіативна та контекстуальна.

У межах когнітивного підходу особлива увага приділяється самокатегоризації особистості, тобто тому, як індивід ототожнює себе з певною соціальною групою на підставі подібності ідентичності. Це пояснює прагнення ЛГБТ-військових знайти безпечне середовище, де можна відкрито говорити про свою орієнтацію без ризику відторгнення чи дискримінації.

Феноменологічна парадигма (А. Шюц) дозволяє зрозуміти, як ЛГБТ-військові інтерпретують реальність через призму власного досвіду. Вони змушені коригувати свої висловлювання залежно від соціального контексту, аби уникнути небажаних наслідків, зокрема викриття. Водночас існують ситуації, коли середовище сприймається як безпечне, що створює умови для автентичного самовираження.

Конструктивістський підхід підкреслює, що соціальна реальність є результатом індивідуального досвіду, знань і навичок, що обумовлює неоднорідність сприйняття між представниками ЛГБТ-спільноти та іншими соціальними групами, включно з цивільними чи гетеросексуальними військовими.

Згідно із символічним інтеракціонізмом, соціальна ідентичність є результатом постійної взаємодії індивіда із соціальним середовищем, у якому формується рольовий образ. Хоча ЛГБТ-військові досі часто сприймаються як маргіналізована група, їхня активна участь у воєнних діях сприяє деконструкції

стереотипів, зменшенню соціального дистанціювання та формуванню образу рівноправного професіонала.

У психологічному аспекті варто зауважити, що ЛГБТ-військові, як представники стигматизованої групи, перебувають під додатковим психоемоційним тиском. Однак, як свідчить динаміка суспільних настроїв, рівень толерантності в українському суспільстві зростає. Водночас проблема посттравматичного стресового розладу (ПТСР) залишається актуальною. Хоча ПТСР у більшості випадків минає впродовж кількох місяців, у частини військових він набуває хронічного характеру, що потребує втручання фахівців. Проте примусовість у наданні психологічної допомоги часто є контрпродуктивною.

Серед наявних ресурсів підтримки слід згадати діяльність організацій «Інсайт» і «Військові ЛГБТ», які забезпечують доступ до психологічних послуг. Процедура звернення є максимально спрощеною — через онлайн-заявку на сайтах відповідних організацій.

Аналіз статистичних даних засвідчив позитивну динаміку в суспільному сприйнятті ЛГБТ-осіб. Згідно з опитуваннями, проведеними у 2024 році, зростає кількість громадян, які підтримують рівні права для ЛГБТ-спільноти, включно з правом на участь у бойових діях на рівних засадах із гетеросексуальними військовими.

У межах якісного дослідження, завдяки аналізу отриманих з платформи YouTube та інших інтернет-медіа інтерв'ю, було зафіксовано як нейтральне, так і негативне ставлення до ЛГБТ-військових із боку побратимів і командування. Негативний досвід включав словесні образи, неприйнятні жарти, рідше – фізичну агресію. Камінг-аут, як правило, є обмеженим через високі ризики соціального відторгнення. У деяких випадках його було здійснено вимушено, зокрема через втручання в особисту переписку.

Більшість респондентів наголошували на необхідності легалізації цивільного партнерства, зважаючи на те, що в умовах війни питання доступу до інформації, спадкування та правового статусу партнера набувають критичної ваги. Без відповідного правового оформлення одностатеві партнери позбавлені можливості вирішувати питання медичного характеру, отримувати майно чи доступ до інформації у разі поранення чи загибелі близької людини.

Таким чином, легалізація цивільних партнерств і подальше вдосконалення правового поля щодо ЛГБТ-військових є важливими елементами як забезпечення прав людини, так і підвищення боєздатності українського війська через створення інклюзивного та безпечного середовища для всіх військовослужбовців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- (F50-f59) поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними факторами. (б. д.). МКХ-10-АМ. <https://kod.poltavalk.com.ua/66-klas-5-rozłady-psykhiky-ta-povedinky-f00-f99/548-f50-f59-povedinkovi-sindromi-pov-yazani-z-fiziologichnimi-porushennyami-ta-fizichnimi-faktorami>
- Адвокація законопроекту 5488. (2024, 28 квітня). *Gender Sream*. <https://genderstream.org/advokatsiya-zakonoproekty-5488/>
- Аредова, А. (2022, 15 грудня). «Ми захищаємо країну нарівні з іншими» – ЛГБТ-військові про важливість легалізації одностатевих стосунків. Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/32176270.html>
- Боротьба за майбутнє. СТАНОВИЩЕ ЛГБТК В УКРАЇНІ У 2024 РОЦІ. (2025). <https://gay.org.ua/publications/Situation-of-LGBT-in-Ukraine-2024-UKR.pdf>
- Виговська, І. (2023, 19 травня). У ЗСУ є ЛГБТ-військові, їхні права треба захищати. Три історії на підтвердження. The Village Україна. <https://www.village.com.ua/village/city/war/339171-u-zsu-e-lgbt-viyskovyi-yihni-prava-treba-zahischati-tri-istoriyi-na-pidtvverdzhennya>
- Військові ЛГБТ+. (2025, 6 березня). Ксенія Возніцина: Невидимі поранення. Чутлива комунікація для ветеранів та цивільних [Відео]. YouTube. <https://youtu.be/-Nnco8uS5rI?si=zaWEYf-o39A7B18C>
- Геї в армії, одностатеві шлюби та толерантність: Інтерв'ю з ЛГБТ-активістом Віталієм Царюком [Відео]. (2023, 28 червня). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=gV-81js7epk>
- Гончарук, Л. (2023, 26 червня). Коли поранений дізнався, що медик — гей, він не скаже: "Зупиніть евакуацію". ЛГБТ-військові про реєстровані партнерства. Суспільне новини. <https://suspilne.media/514399-koli-poranenij-diznavsa-so>

[medik-gej-vin-ne-skaze-zupinit-evakuaciju-lgbt-vijskovi-pro-reestrovani-partnerstva/](#)

Горчинська, О. (2022, 19 лютого). «Я робив крок у безвість». Українські ЛГБТ-військові розповідають про цькування, дискримінацію та гомофобію в армії. *НВ*. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ukrajinski-lgbt-viyskovi-stikayutsya-z-porushennyam-prav-u-zsu-oon-novini-ukrajini-50217930.html>

Громадське радіо. (2024, 22 вересня). «Ого, живий гей, ні**я собі»: Про ЛГБТКІ+ людей у війську, гомофобію та стосунки з побратимами [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=y7udmbyS_I0

Гусев, І. (2020). Психологічні особливості стигматизації інакшості та її виявлення у процесі медіакомунікації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(12), 16–20.

Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: Погляди військових та цивільних громадян. (2023). Український ветеранський фонд. <https://veteranfund.com.ua/analytics/social-group-discrim/>

Жилін, М. (2020). Аналіз ідентичності з погляду індивідуалістичної та соціальної психології. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 6, 63–71. http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/6_2020/12.pdf

Заборона. (2023а, 22 січня). *ЛГБТ-військові, гомофобія в Україні під час війни: Інтерв'ю з Олександром Жуганом* [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=CY_7Bn6rcco

Кебуладзе, В. (2015). Конститутивна феноменологія природної настанови Альфреда Шюца й об'єктивна герменевтика Ульриха Овермана. *Докса*, (24), 146–156. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dokca_2015_2_18.pdf

- ЛГБТ-френдлі терапевти. (б. д.). pleso. <https://pleso.me/ua/therapists/lgbt>
- Макензі, Дж. (2024, 26 червня). "Я не чекаєму ще 30 років, бо можу не дожити". Як ЛГБТ-військові в Україні страждають від цькування. BBC NEWS Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c7225zy2rn5o>
- МАНЖУЛА, А. (2024). ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНИХ (РЕЄСТРОВАНИХ) ПАРТНЕРСТВ ЯК СКЛАДОВА НЕДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЛГБТ-ОСІБ В УКРАЇНІ. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ, 27-31. https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15741/5/NV_spec_2024.pdf#page=27
- Матузкова, О. П., & Безпалова, К. В. (2020). Когнітивний міждисциплінарний підхід до вивчення ідентичності в соціогуманітарній парадигмі. Записки з романо-германської філології, (2 (45)), 43-50. <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/218213/219544>
- Окорокова, В. В. (2018). Поняття соціальної реальності в філософії П. Бергера та Т. Лукмана. Гілея: науковий вісник, (134), 208-211. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2018_134_51.pdf
- Орешета, Ю. В. (2015). Соціологічні підходи до проблеми ідентифікації та ідентичності особистості. Проблеми соціальної роботи: Філософія, психологія, соціологія, (1 (5)), 79–84. <https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/15058/079-084.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Пилипенко, В., & Лазаренко, М. (2025). Перше комплексне дослідження військових лгбт+ в Україні. <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf>

Про нас. (б. д.). Військові ЛГБТ. <https://www.lgbtmilitary.org.ua/>

Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації. (б. д.). Верховна рада України. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26573>

Психологічна допомога. (б. д.). Інсайт. <https://www.insight-ukraine.org/uk/psychological-help-for-lgbt/>

Психологічна підтримка. (б. д.). Інсайт. <https://www.insight-ukraine.org/uk/activity/psychology/>

Сітнікова, І., & Булавін, Д. (2024, 26 квітня). *Для закону про цивільні партнерства потрібне рішення на вищому рівні, як було із ратифікацією «стамбулки» — депутатка.* hromadske. <https://www.radiosvoboda.org/a/32176270.html>

Скринник, М. (2011). Базова ідентичність і питання сталості персональної ідентичності. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія, (541-542), 13-17. http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:c7_vMrP2IF4J:scholar.google.com/+%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BC+&hl=uk&as_sdt=0,5

Сприйняття лгбт людей та їх прав в Україні: Результати телефонного опитування, проведеного 26 травня - 1 червня 2024 року. (2024, 17 червня). КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1417&page=1>

Суковата, В. А. (2011). Квір-теорія: Соціокультурні підґрунтя виникнення й термінологічні дискурси. *Культура України*, (33). https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura33/12.pdf

Факти ICTV. (2023, 30 грудня). *Не ДАЮТЬ ПРАВ та ЦЬКУЮТЬ! ЛГБТ-військові
МАЮТЬ* *свій* *БІЙ* [Відео].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=MCKZ8KjoO44>

BBC News Україна. (2024, 24 липня). Як це – бути геєм в українській армії [Відео].

YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=-fBoIKBDSs4>

Ukrainska Pravda. (2023, 11 жовтня). *"My call sign used to be Vibrator, now it's Gentle."*

How are LGBT people treated in the Ukrainian military? Українська правда -

новини

онлайн

про

Україну. <https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2023/10/11/7423686/index.amp>

ДОДАТКИ